

Z Marjanom Bradeškom na Vrh Skopice in druge
premalo znane primorske in slovenske griče ter grape

Poklon opuščeni vasem, oda samotnim grapam in hribom

Desetletja smo čakali na najbolj nenavadno in poetično vabilo na Vrh Skopice, na predstavitev knjige Hodim, torej grem Marjana Bradeška. Pojma nismo imeli, kje Skopica je. V vodnikih je ni bilo težko najti, a nas je na poti ustavila zapora na najbližji cesti s tolminske strani. Pa smo prebrali knjigo in so obodi samotnim gričem in grapam zasrbele pete. Prav to je predvidela Manca Ogrin, ki se je za **Planinsko zvezo Slovenije** podpisala pod vabilo.

SAŠA DRAGOŠ

Vabilo na razgledni primorski Vrh Skopice je magister računalništva, direktor centra odličnosti mednarodne računalniške družbe, pisatelj in hodec po samotnih poteh **Marjan Bradeško**, poslal iz domačega Polhovega Gradca. Pravzaprav je zanj povabila **Planinska zveza Slovenije (PZS)**, katere založba je poetično knjigo **Hodim torej grem**, izdala v pozdrav pomladi. Prišla je kot naročena, saj si zveza že dolgo prizadeva razbremeniti božjepotne, preobremenjene goriške poti na manj znane, a vsaj tako privlačne, če v svoji tihoti ne še veliko lepše. Knjiga ni bila naročena. Bradeško, ki o hoji in naravi piše s srcem, je na odmaknjenih poteh s svinčnikom in dnevnikom že desetletja

**Tam daleč,
kjer se v samoti stikajo
štiri največje občine Goriške**

V knjigi in vabilu smo prebrali, da zložna pot skozi opuščena zaselka na vsem dosegljivih 863 metrov Vrha

Skopice s prelaza Drnulka zahteva dobro uro hoje. Ravno prav! Ko nas je ustavila cestna zapora, smo bili veseli. Čistili so v vetrolomu, prej pa z žledjo zelo načet gozd. To je dalo vedeti, da se življenje le še ni povsem umaknilo iz teh krajev. Vedno stisne pri srcu, ko lepota in miru navkljub zreš v davno minulo izpraznjeno preteklost.

Novinarska konferenca je seveda bila. Na peš vzpon na vrh Skopice, na Drnulka, so se udeleženci namesto iz Dolenje Trebuše pripeljali iz Čepovanske doline. "Bilo je pomladno praznovanje samote in tišine v Trnovskem gozdu," je po njej napisala **Manca Ogrin** za **PZS**.

Ne bomo več pletenčili. Zavedamo se, da je bralcem našega nepoznavanja lepote v soseščini kaj malo mar in skrajni severni jezik Trnovskega gozda bržčas dobro poznajo. Ne samo zaradi člankov, ki so drug za drugim izhajali po srečanju novinarjev na Skopici, pač pa zaradi množice vodnikov, planinskih, turističnih, kolesarskih, ki vodijo v te samotne kraje. Kar nismo poznali mi, je davno opisoval pisatelj Ciril Kosmač, saj je bil to njegov rodni svet nad Slapom ob Idrijci. Še veliko prej so ta poseben, zahteven kraški svet raziskovali naravoslovci in zdravniki, ki so delovali v idrijskem rudniku, z Baltasarjem Hacquetom na čelu.

Prelaz Drnulka je vrh, menda naše najbolj vratolomne ceste iz prve svetovne vojne iz Dolenje Trebuše, Vrh Skopice pa razgledni grič nad njim oziroma nad Trebušo. Tam se neposredno stikata občini Nova Gorica in Tolmin, le dober peš raztežaj v stran pa še občini Ajdovščina in Idrija. Z vseh štirih je Drnulka dostopen. No, s trebuške ali idrijske strani, kot so nas svarili poznavalci, le z nekaj vozniškega poguma in pripravljenosti zreti nekaj sto metrov globoko v dolino Idrijce. Ali pa seveda peš iz doline, skozi Kozijsko grapo. Skozi grape vrhove običajno osvaja Bradeško.

**Zamudili, a kljub temu
veliko videli**

Ko smo knjigo prebrali, je bilo jasno, da mora biti Vrh nad minulima zaselkoma Velike in Male Vrše nekaj posebnega. Bradeško je prečesal množico svetovnih gora in vse najbolj znane domače, sočasno pa največ neznanih doma. Ob gričih tudi največ grap. V knjigo je uvrstil 32 zgodb, ki Slovenijo in njeno naravo spoštljivo razkrivajo v srčno doživeti lepoti v samoti. Čisto sam le ni raziskoval in v vseh letnih časih in vremenih stopal na vrhove ali v globeli pestrih in tenkočutnih spoznanj.

Knjigo začenja s poklonom pokojnemu prijatelju Dariu Corteseju, ki je bil ob ženi Mojci najpogostejši spremljevalec na odmaknjenih poteh. Blizu so mu primorski samotarji, a tudi bolj obljuden svet kraškega roba ali neskončnih vinogradov v Vipavski dolini. Na Primorskem, če ne štejemo uvodnih vzponov na domačo Goro nad Polhovim Gradcem, se je čarovnija osvajanja daljav za srednješolca Bradeška začela. Bilo je na pohodu s profesorjem dr. Janezom Maroltom iz Pivke čez Vremščico v Divačo.

Nam, ki širnih primorskih poti med Brkini in Kambreškim ne poznamo, je najprej zvabil nekaj rdečila sramu na obraz, potem pa na enega pogostejših ciljev njegovih poti - v Trnovski gozd in nanj pripeto idrijsko hribovje. Čeprav smo zamudili tiskovno konferenco, smo odkrili čarovnijo Vrha Skopice in bolečino razpadajočih hiš pod njo.

**V domače, a neznane kraje,
ker se spleča**

Takole je. Vsak vrh ali grapa je za hodca v vrhunski kondiciji, raziskovalnega, Bradeškova tipa stezosledca, dostopen iz vseh strani neba. Običajniki potrebujemo veliko več razuma in z njim previdnosti. Za drugi poskus pohoda na Skopico na severnem robu Trnovskega gozda smo izbrali pomoč

avtomobila. Za peš cilja pa le omenjeni Vrh in eno, po knjigi sodeč najmo-gočnejšo, najbolj težavno in nevarno, a najlepšo grapo s slapovi Gačnik iz Vojskega, skozi Gorenjo v Dolenjo Trebušo. Če bo tokrat kakopak prepadna cesta iz Drnulka vsaj do Gorenje Trebuše odprta.

Knjiga ni vodnik. Dva planinska vodnika je Bradeško prej že napisal in še dva priročnika za nameček. Je poetično spodbujanje navdušenja za odmaknjene kraje.

Zavedali smo se, da nam avto ni v čast, a kondicije za slabih sto kilometrov začrtane poti čez štiri občine, ki jo lahko prehodi Bradeško, nimamo. Sočasno v večini odmaknjenih krajev javnega potniškega prometa nikoli ni bilo in ga nikoli ne bo. "Planinska zveza Slovenije" že leta spodbuja razpršen obisk gora, da bi razbremenili Triglavsko pogorje, osrednji del Kamniško-Savinjskih Alp in druge preveč množično obiskane vrhove. Pod krovom akcije Peš iz dolin do višin se zavzema, da bi se pogosteje odločili za uporabo javnega potniškega prometa ter druge prijazne načine obiskovanja gora, kot so hoja, uporaba koles do izhodišč planinskih izletov ..." je pod vabilo na zeleno doživetja dopisala Manca Ogrin.

V gorah, največ v delih Alp, ki jih omenja Ogrinova, ali vsaj tistih s 178 planinskimi kočami, letno naštejejo že skoraj dva milijona obiskovalcev. Medtem pa odmaknjeni griči in gore samevajo. Bradeško da jasno vedeti, da jih je kot zdravilo za najpogostejšo tegobo sedanjika - stres - prav odkrivati, hoditi in prehoditi.

Na Drnulč čez Špičasti vrh, ob Smrekovi dragi in Ledeni jami

V drugo smo se odločili cilj doseči čez občini Ajdovščina in Nova Gorica. Iz kraškega zadloškega polja smo se povzpeli na samotarski Špičasti vrh in se spustili nazaj na gozdno cesto. Le eno še živo kmetijo smo srečali ob tej cesti, ki se naveže na državno proti Predmeji in naprej na novogoriške Lokve in Čepovan. Tu, na skrajnem zahodnem robu dinarskega gorstva, se kras razbohoti v vsej svoji pestri, težavni podobi. "Suha zemlja, brez vode. Razmetane skale. Skrivenčena drevesa, razmršena od vetrov. Samota, redke poti in blodnjak gozdnih cest," nas je v

Trnovski gozd, eno najbolj redko poseljenih območij v Sloveniji, pospremil Bradeško. Dodajamo, da je gozd po žledu in vetrolomu le še bolj skri-venčen in ubogi. Kraške pojave ima občina Ajdovščina lepo označene, skupaj s kolesarskimi in pohodnimi potmi in razglediščem čez celo Vipavsko dolino.

Državna povezava Cola, Predmeje in Čepovana je za sosednje idrijsko in tolminsko hribovje skoraj "avtocesta". Le na novogoriški strani je še nekaj makadama. Ob cesti smo pustili za seboj največje naravne znamenitosti - rezervate - Trnovskega gozda. Ker so to kraji, ki jih je obvezno videti, smo jih že obiskali. Smrekovo drago z značilnim temperaturnim obratom, Golake z najvišjim vrhom gozda, Ledeno jamo, s katere so njega dni prodajala led v Italijo in menda celo v Egipt, in streljaj stran edini primorski pragozd - Bukov vrh.

Gozd, nekdam menda razkošno mešan bukovno-jelov, je po žledi, vetrolomih in pretirani sečnji v zelo slabem stanju. Čez Čepovan smo hitro dosegli Drnulč.

Samotne, minule Velike in Male Vrše in Skopica

"Požarna preseka, 23- do 30-odstotni naklon," je tabla na prelazu, ki dovoljuje parkiranje trem, štirim avtomobilom, do zaselkov Male in Velike Vrše napovedovala grizenje v kolena. Ni bilo hudega. Kolesarji in pohodniki preseko, ki je pravzaprav po nujni požledni sečnji gozdov solidna makadamska cesta, z veseljem prevozijo. S pridom jo uporabljajo kmetje, ki v opuščena zaselka na okrog 900 metrih nadmorske višine vračajo živino na pašo. Aprila še ni čas za pašo, a so nas Vrše pričakale z ograjenimi pašniki, opuščenim gozdarskim orodjem na hribu nad njimi in, žal, razpadlimi hišami. Pet in več desetletij nazaj so bile dom vsaj stotim dušam in obilju zdrave hrane za bližnje in daljne okoličane. Med vojno so nudile zavetje enemu od okrevališč partizanske bolnice Pavla.

"Več ali manj je na Vršah le še praznina. Stopil sem v hlev najmo-gočnejše prazne hiše. Iz jasli, kar precej živali je nekoč jedlo iz njih, je rasel bezeg. Sredi hleva je raslo že krepko drevo. Postal sem pred hišo. Skozi veje starih čespej in hrušk je ruševina

nemo kričala vame, bela in strašljiva, tako dokončno končna," smo že prej prebrali Bradeška in vedeli, da je v dolinah pred praznjenjem preveč lahko zapreti oči. Prav v teh krajih vse tja do Kambreškega nad Kanalom je podobno kričečih praznin največ v državi. Boli, ker celo dolina ostaja pozabljena in z vse manj prihodnosti.

Le ena hiša v Vršah je obnovljena v pomoč oživljeni pašni skupnosti, a ni naseljena. V zaselka brez vode se življenje ne bo več vrnilo. Pohodnike poplačajo širni razgledi s Cilu roba na eni in Vrha Skopice na drugi strani. Nam jo je zagodel puščavski pesek, a smo videli veliko.

Streljaj stran od 863 metrov visoke Skopice se pogled razpne čez celoten Trnovski gozd, idrijsko hribovje na eni in čez Šentviško planoto z redko posejanimi hišami, zaraslo Kojco in go-lim Poreznom na drugi strani. Nagradi še z nevsakdanjim pogledom na Spodnje Bohinjske gore. Uri hoda v vsako smer sta bili poplačani.

Z Drnulka v Gorenjo Trebušo in na Vojsko

Cesta "smrti", kot so nas prej svarili, proti Dolenji Trebuši, je bila odprta in celo precej obljudena. Pogled na Idrijsko dobrih 500 metrov niže je bil res nekoliko strašljiv. Med prvo svetovno vojno so jo zgradili ruski ujetniki in jo tu in tam dobesedno vklesali v skalovje. Ob plezališču sta bila parkirana dva avtomobila. Za več avtov tam prostora ni.

Cesta se spusti do Dolenje Trebuše, a smo se prej napotili proti Gorenji Trebuši in naprej na Vojskarsko planoto. Tu na dan privrejo številne vode. Po Trebuški oziroma Kuzijski grapi se Bradeško vzpenja v tukajšnje zaselke in griče nad njimi. Čisto vse je prehodil.

Zgodba s praznjenjem se v Gorenji Trebuši, ob res grdo načetem gozdu, ponovi. Več sto, samo na vojskarski planoti več kot tisoč ljudi je pred stoletjema živelo tod. Sedaj jih je na Vojskem in v Gorenji Trebuši manj kot petsto. Med lepo urejene kmetije in vikende se vrivajo ruševine ali vsaj mogočne, prazne priče trdožive preteklosti.

Tudi mogočna, obnovljena hiša ob grapi Gačnik z imenitnimi slapovi je opuščena. Pošteno se je bilo treba potruditi, da smo našli pot. Ob samevajoč senik je bila prislonjena oble-

dela tabla z napisom, da gre za naravni rezervat, katerega poškodovanje se kaznuje s tisoč dinarji. V Jugoslaviji je bila torej težavna, prelepa grapa nadzorovano dostopna. Saj je tudi sedaj, le da je obisk, plezanje skozi osem izjemnih slapov, prepuščen obiskovalcem, njihovi veščini in (ne)spoštovanju narave. Škoda!

“To je soteska z ogromno slapovi, kjer ležeš čez skale, malo hodiš nad slapovi in za njimi. Vse skupaj je nekakšno **alpinistično** dejanje. Do danes sem nabral 40 takšnih grap. Zakaj? Ker v grapah ni nikogar, ker vidiš neverjetne stvari. Grap se je potrebno lotiti odgovorno. S spoštovanjem,” nas je Bradeško navdušil za ogled Gačnika.

Streljaj stran nas je na meji z Vojskim in sočasno občino Idrija pozdravila imenitno urejena po soteski imenovana turistična kmetija. Pred njo smo srečali edinega medveda na poti. Vkllesan v les je bil nadvse prijazen. Bradeško, ki je medveda po malem v strahu pričakoval v vseh tukajšnjih, zlasti pa kočevskih in ostalih dinarskih gozdovih, ga ni srečal še nikoli. Nekajkrat le grizlija v ameriških nacionalnih parkih, pri nas pa samo sledi, ki jih je v podobi stopinj in še česa medved odložil v tukajšnjo naravo.

Naprej na Vojskem so nas spet nemo pozdravljale prazne, nekoč mogočne kmetije. Medved, tisti pravi, pa se mednje napoti vse večkrat ... •

“Gačnik je soteska z ogromno slapovi, kjer ležeš čez skale, malo hodiš nad slapovi in za njimi. Vse skupaj je nekakšno **alpinistično** dejanje. Do danes sem nabral 40 takšnih grap. Zakaj? Ker v grapah ni nikogar, ker vidiš neverjetne stvari. Grap se je potrebno lotiti odgovorno. S spoštovanjem.”

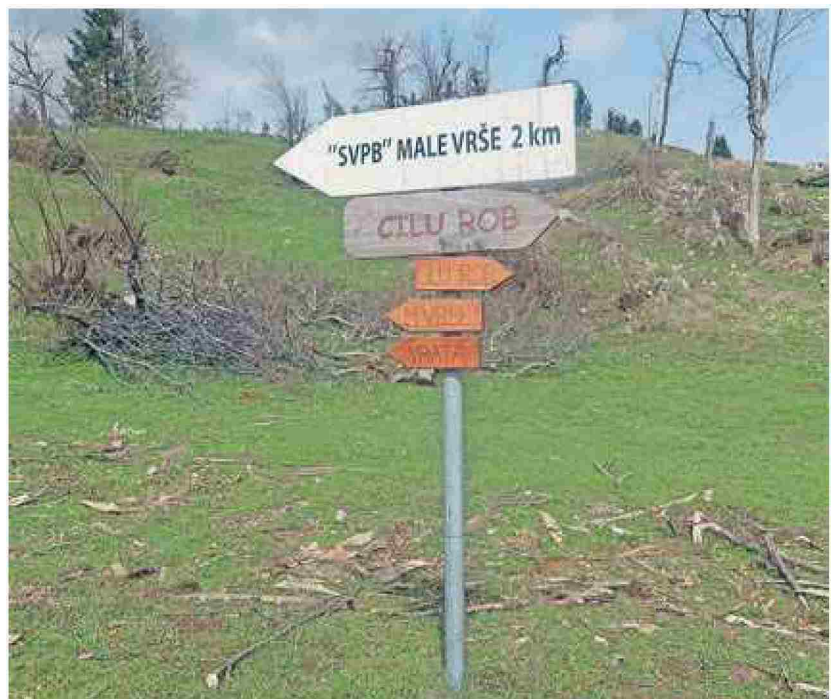
MARJAN BRADEŠKO

hodec po samotnih poteh

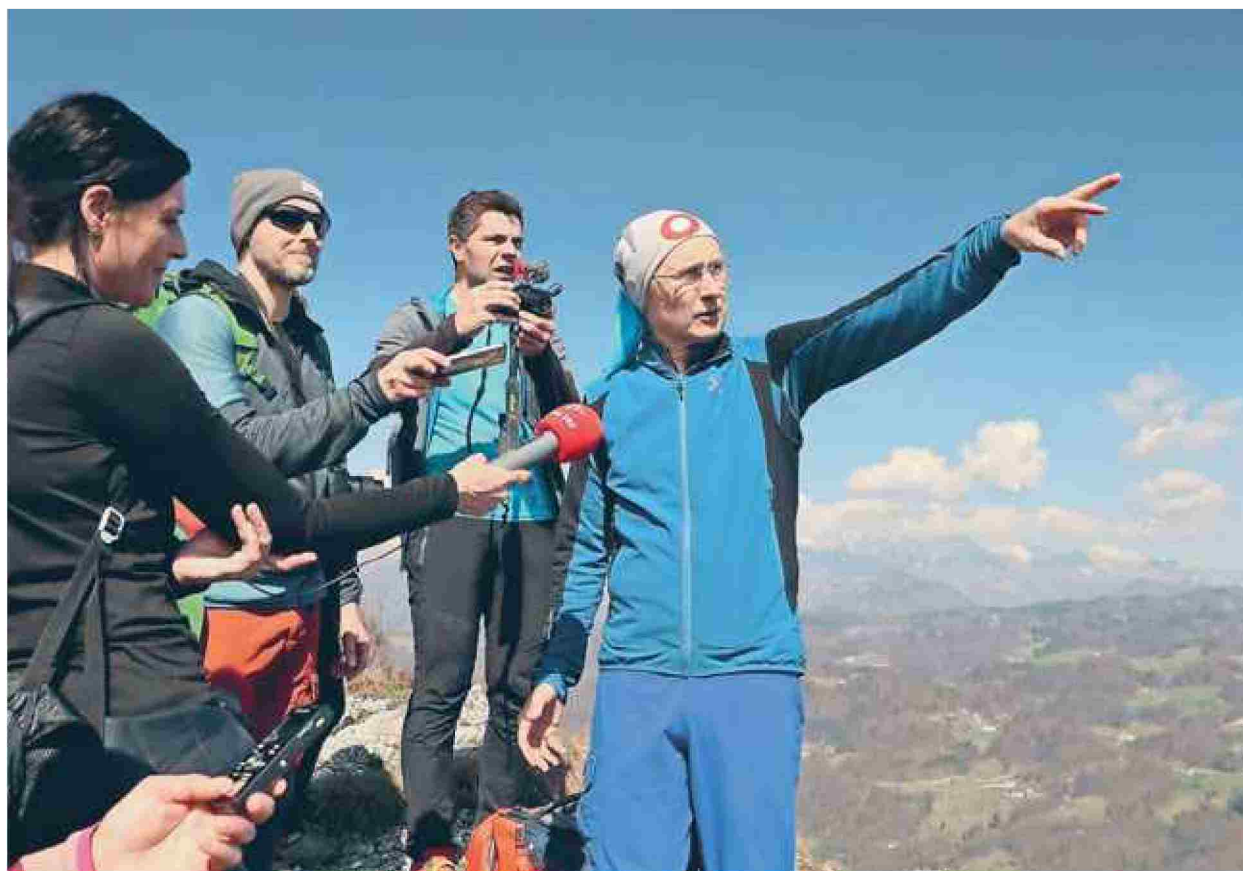
“**Planinska zveza Slovenije** že leta spodbuja razpršen obisk gora, da bi razbremenili Triglavsko pogorje, osrednji del Kamniško-Savinjskih Alp in druge preveč množično obiskane vrhove.”

MANCA OGRIN

PZS

Edini smerokazi na opuščeni Veliki Vršah ne vodijo na Vrh Skopice, še manj GPS, a se na poti skoraj ni mogoče izgubiti.

Računalničar Marjan Bradeško (desno) je leposlovno knjigo *Hodim, torej grem*, skupaj z okoliškimi grapami in hribi, novinarjem predstavil na Vrhu Skopice.

Na Velikih in Malih Vršah je nekdaj živelastotnija kmetov, na katere boleče spominjajo dodobra razpadle hiše.

Čeprav so medvedi v Trnovskem gozdu in idrijskem hribovju vse pogostejši, smo mi edinega, v les vklesanega, srečali na turistični kmetiji Gačnik.

Na prepadni cesti s prelaza Drnulc v Trebušo, ki so jo med prvo svetovno vojno zgradili ruski vojni ujetniki.

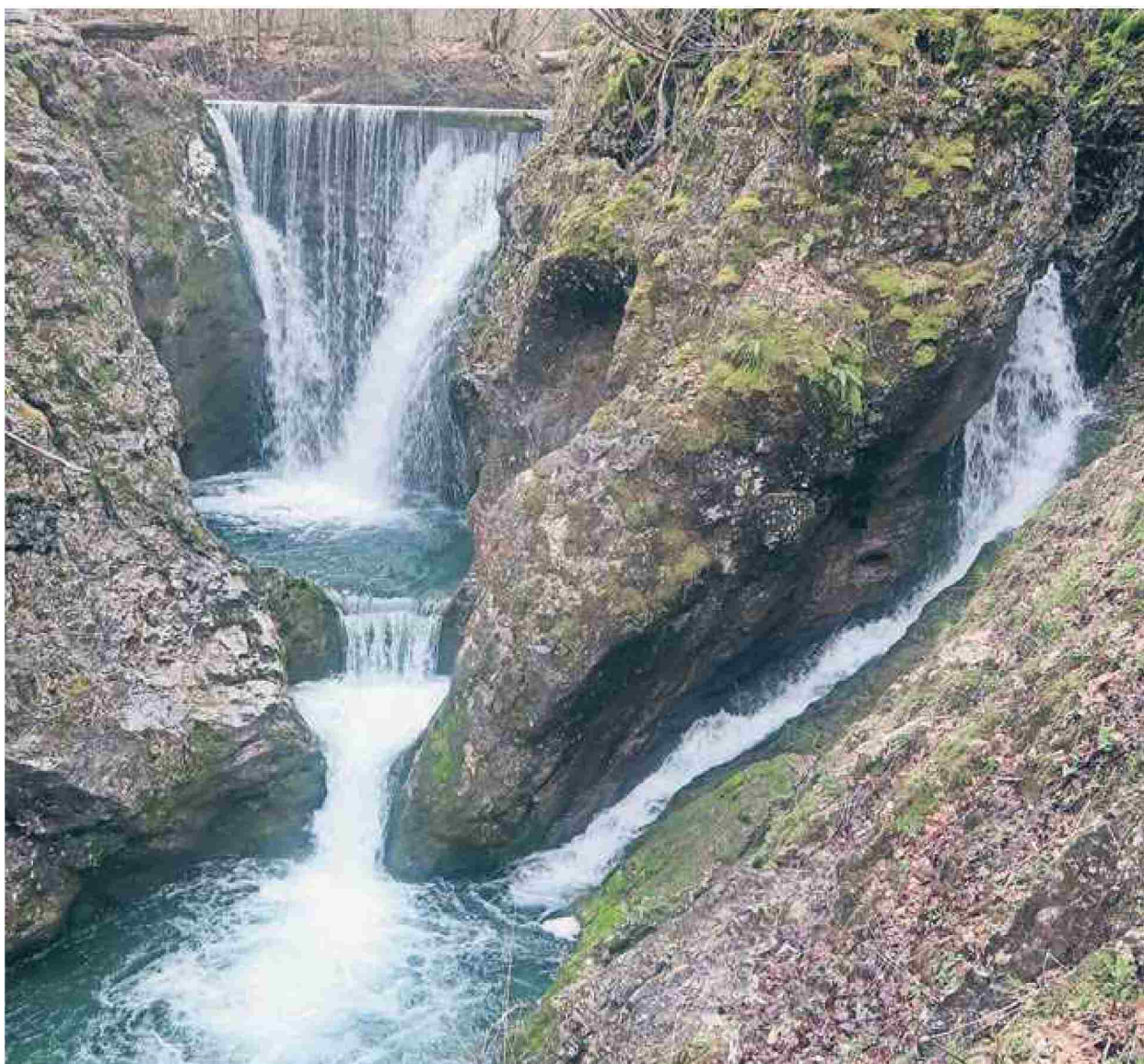

FOTO: SAŠA DRAGOŠ

V grapo Gačnik, ki povezuje Vojsko z dolino, je nujno s spoštovanjem do narave in nevarnosti, obisk pa je bogato poplačan.